

Pääkirjoitus

Sosiologia ja julkinen puhe

Elina Paju & Paula Merikoski

Mitä on demokratia ja miten sosiologia lähestyy demokratiaa? Näistä kysymyksistä puhuttiin vuoden 2022 Sosiologipäivillä Jyväskylässä – ja millaisessa maailmantilanteessa. Sosiologiseen *Zeitgeist*-analyysiin tuli aivan uusi ulottuvuus, kun ennalta valittu teema saikin dramaattiset kehykset osakseen Venäjän hyökättyä Ukrainaan. Vaikka tätä kirjoittaessamme maailman katseet ovat Ukrainassa, ja Venäjän kansalaisyhteiskunnan demokraattisten toimintamahdollisuuksien kaventamista seurataan huolestuneina, myös muualla demokraattiset oikeudet ovat uhattuina. Yhdysvalloissa naisten oikeutta aborttiin ollaan jälleen rajoittamassa, mikä osoittaa, että tasa-arvoinen päätäntävalta omasta kehosta, kuten ihmisoikeudet yleensäkin, on poliittisesti ja jopa juridisesti hauras asia.

Miten kehitämme, ylläpidämme ja varjelemme demokratiaa tällaisena aikana? Poliitiikan teoreetikko Hannah Arendt toteaa ytimekkäästi *Vita Activa* -teoksensa johdannossa: ”puhe tekee ihmisestä poliittisen olennon” (Arendt, 2002/1958: 11). Arendt nivoo ihmisen toiminnan ja puheen yhteen perustuen antiikin Kreikassa vallinneeseen ajatteluun, jonka mukaan nämä kaksi ovat *bios politikoksen* peruselementit. Arendtin näkemyk-

sessä oleellista ihmisen toimintamahdollisuuksien kannalta on julkisen alue. Kaikille nähtävissä ja kuultavissa oleva julkinen alue tarjoaa ihmisille mahdollisuuden tulla yhteen sukupolvien ajan. Arendtin mukaan maailman julkisuudesta muodostuu siten ihmisiä poliittisesti yhteen kokoavan olemassaolon ja jatkuvuuden ehto.

Sosiologia tieteenä elää ja ammentaa julkisesta keskustelusta ja parhaimmillaan osallistuu siihen itsekin. Sosiologisen analyysin avulla voimme myös hahmottaa, millaista puhetta julkisen alueella käydään. Sosiologipäivien *keynote*-puheenvuorossaan Chris Bail eritteli, miten Twitter-keskustelu on entisestään polarisoinut yhdysvaltalaisen näkemyksiä. Twitterin kautta näkyvä julkisen alue korostaa ääri-ilmaisuja ja mielipiteitä. Arendtia (2002/1958) mukaillen voikin tulkita, että näin julkisen alueen keskeinen kriteeri, läpinäkyvyys, hämärtyy. Julkisen alueen keskustelu ja sivusi myös Eeva Luhtakallio Sosiologipäivien paneelissa, joka käsitteli demokratian tulevaisuutta Venäjän hyökkäyksen jälkeisenä aikana. Luhtakallio analysoi julkisen puheen vaihtelevia merkityksenantoja esimerkiksi suhteessa pakolaisiin. Intersektionaaliisiin erontekoihin perustuvaa eriarvoistamista tuotetaan julkisen puheen pako-

laiskuvastossa. On silmiinpistävää, kuinka eri tavoin ukrainalaisista äideistä ja lapsista puhutaan julkisuudessa verrattuna vuonna 2015 Euroopan ulkopuolelta tulleisiin miespakolaisiin.

Edellä kuvatut ilmiöt osoittavat, että tasa-arvoisen julkinen puhe ei ole yksinkertainen ja helposi saavutettava asia. Filosofi Kai Alhanen nostaa teoksessaan *Dialogi demokratiassa* (2016) keskustelun, puheen ja dialogiin asettumisen demokration ytimeen. Niin julkisen kuin yksityisen alueella tapahtuva toisen ihmisen kohtaaminen dialogin kautta on hänen näkemyksessään oleellista, jotta voimme ymmärtää toistemme merkityksenantoja ja nähdä osallisuutemme yhteiskunnassa. Dialoginen puhe perustuu julkisen toiminnan idealle; siinä ihmiset asettuvat tasa-arvoiseen kohtaamiseen. Alhasen näkemyksen mukaan omien, erityisten kokemusten pohjalta löydetään yhteisiä merkityksiä maailmasta, joka ensi näkemältä voi vaikuttaa erojen, vastakkainasettelujen ja kohtaamattomuuden kyllästäältä.

Ajattelemme, että tällaisessa dialogisessa demokratiatyössä myös sosiologialla tieteenalana ja *Sosiologialla* tieteellisenä aikakausjulkaisuna on paikkansa. Sosiologit asettuvat ymmärtämään, miten ihminen on maailmassa ja suhteessa toisiin ihmisiin. Sosiologit kuuntelevat ihmisten puhetta, yksityistä ja julkista. Tämä tarjoaa erinomaisen paikan havainnoida, tulkita ja ymmärtää ihmisen elämän ja ihmisten yhteentulemisten moninaisuuksia. Myös käsillä olevan numeron artikkelit avaavat näitä kysymyksiä.

Numeron ensimmäisessä artikkelissa Outi Autti tarkastelee inhimillisiä seurauksia, joita muutokset elinympäristössä saavat aikaan. Artikkelin tarjoaa välähdyksiä siihen, mitä tutkijana on asettua kuulemaan ja ymmärtämään tutkimukseen osallistujia ja näyttää hienoiset säikeet, joista suhde tutkijan ja osallistujien välille muodostuu. Artikkelin pohjaa koskettavaan haastatteluaineistoon

lijoen ja Kemijoen varrelta. Vesivoimarakentaminen on näillä alueilla aiheuttanut dramaattisia muutoksia asukkaiden fyysisessä, kulttuurisessa ja sosiaalisessa ympäristössä. Näitä hyvinvointia heikentäviä ja henkilökohtaista paikkasuhdetta loukkaavia kokemuksia Autti kutsuu ympäristötraumaksi. Henkilökohtaisen surun ja ahdistuksen lisäksi ympäristötraumalla on ylisukupolvisia ja kulttuurisia vaikutuksia. Auttin artikkeli tuo esiin, kuinka valtavia vaikutuksia ympäristön muutoksella on ihmisten hyvinvointiin, elämään ja maailmasuhteeseen. Auttin artikkelin kautta muodostuu näkymä sellaisten ihmisten kokemukseen, joiden puhetta ei ole kuultu.

Mona Heimonen ja Anu Harju tarkastelevat artikkelissaan transihmisten kansalaisuuskamppeiluja Suomessa arjen kokemusten kautta. Myös tässä artikkelissa nousee esiin kysymys siitä, kenen puhe yhteiskunnassa kuuluu, kenen kokemuksia asetetaan kuulemaan ja kenen puheella on vaikutusta. Heimonen ja Harju lähestyvät sukupuolivähemmistöjen kansalaisuuden kokemuksia oikeuksien, vaikuttamismahdollisuuksien ja kuulumisen kokemusten teemojen näkökulmista. Heimosen ja Harjun mukaan transihmisten kansalaisuus on ambivalentti, jatkuvasti muuttuva aineisen kamppailun kohde, ja se tapahtuu juridisten oikeuksien ja eletyn elämän välisessä jännitteisessä suhteessa. Yhteiskunnassa vallalla oleva cismormatiivisuus leimaa monenlaisia arjen tapahtumia, kuten kohtauksia terveydenhuollon kanssa tai julkisten tilojen käyttämistä. Kuulumisen tai kuulumattomuuden tunne ei ole pysyvää, vaan aina kontekstisidonnaista. Transihmisten arjen kansalaisuuteen kuuluu usein myös vastarintaa sukupuolityranniaa ja cismormatiivisuutta vastaan.

Kauko Pietilä kysyy artikkelissaan *Yhteiskunta ei ole; se tapahtuu*, mitä ja mikä yhteiskunta on. Pietilä argumentoi, että yhteiskunta on nimenomaan ihmisten välisen vuorovaikutuksen ympä-

rille muotoutunutta. Ottamalla kantaa niin sanottuun materiaaliseen käänteeseen sosiologiassa, artikkeli kutsuu keskustelemaan siitä, mikä sosiologian kohde lopulta on. Pietilä lähtee liikkeelle huomiostaan, että pandemia-aikana julkisessa keskustelussa puhuttiin yhteiskunnan sulkemisesta ja avaamisesta, jolla käytännössä tarkoitettiin ihmisten välistä vuorovaikutusta. Kuten Pietilä huomioi, jo Georg Simmel aikanaan esitti, että yhteiskunta on ihmisten kanssakäymistä. Artikkelissa keskustellaan Simmelin yhteiskuntaa ja vuorovaikutusta koskevista ajatuksista. Heijastuspintana keskustelulle toimivat keskuspankit ja rahajärjestelmä. Pietilä argumentoi, että vuorovaikutus voi olla myös epäsuoraa, välitettyä ja toimitettua ja se voi koskea koko yhteiskuntaa, kuten rahan tapauksessa on. Artikkeliksi on kutsu keskusteluun.

Kirjallisuus

ALHANEN, KAI (2016) *Dialogi demokratiassa*. Helsinki: Gaudeamus.

ARENDR, HANNAH (2002/1958) *Vita Activa: Ihmisenä olemisen ehdot*. Tampere: Vastapaino.